

عشق

چند رویکرد به یک مفهوم

به کوشش

مالک حسینی

انتشارات هرمس

فهرست

.....	پیشگفتار
.....	هفت
۱	عشق از منظر روان‌شناسی / آرتور آرون؛ ترجمه مسعود صادقی
۲	مراد از عشق چیست؟
۳	انواع عشق
۵	تفاوت‌ها بین عشق و مفاهیم مرتبط
۶	نظریه‌های عشق
۱۰	کتابنامه
.....	.....
۱۱	عشق از منظر جامعه‌شناسی / فلیکس براردو، اریکا اوئیز؛ ترجمه مریم هاشمیان
۱۲	تلقی‌های تاریخی از عشق
۱۴	تفاوت‌های فرهنگی
۱۷	مجموعه عشق رمانیک
۱۹	رسانه‌های گروهی و عشق
۲۱	جنسیت و عشق
۲۶	کتابنامه
.....	.....
۲۹	عشق از منظر دین و فرهنگ / بروس لاتگ؛ ترجمه شیرین طالقانی
۶۲	کتابنامه
۶۵	عشق از منظر اخلاق / جین اوونک؛ ترجمه مریم هاشمیان
۶۶	اروس

عشق: چند رویکرد به یک مفهوم

شش

۶۸	.....	فیلیا
۷۳	.....	آگاپه
۸۳	.....	نیکوکاری فایده‌باورانه
۸۶	.....	احترام کانتی
۹۳	.....	کتابنامه
۹۷	.....	عشق از منظر فلسفه / مارتا نوسباوم؛ ترجمه شیما بحرینی
۹۸	.....	عشق: عاطفه، رابطه، عمل
۱۰۰	.....	انواع عشق
۱۰۱	.....	تنوع فرهنگی
۱۰۳	.....	عشق و رشد انسان
۱۰۴	.....	عشق و خیر بشر: تصعید عشق
۱۰۷	.....	کتابنامه
۱۱۱	.....	عشق از منظر تاریخ فلسفه / کوهن، نوشر، شُپ؛ ترجمه مالک حسینی
۱۱۱	.....	الف. دوران باستان / کوهن، نوشر
۱۲۱	.....	ب. کتاب مقدس، دوره آبای کلیسا و قرون وسطی / کوهن، نوشر
۱۲۳	.....	پ. عصر جدید / کوهن، نوشر
۱۶۳	.....	ت. نیمة دوم قرن نوزدهم و قرن بیستم / شُپ
۱۸۳	.....	یی نوشت‌ها
۱۹۲	.....	منابعی برای مطالعه
۱۹۷	.....	نها

پیشگفتار

... اگر ما روزی از عشق راستین بهره یابیم و هر کس معشوق را که نیمه دیگر او و متعلق به اوست به دست آورد و به طبیعت نخستین خویش بازگردد همه آدمیان نیکبخت خواهد شد. ولی چون در حال کنونی بدان کمال غنی توانیم رسید لااقل باید در پی معشوقی بگردیم که فکر و روحش همانند فکر و روح خود ما باشد و خدای عشق را که این نعمت به دست اوست بستاییم زیرا او یگانه خدایی است که در این راه به یاری ما می‌رسد و ما را به سوی آنکه خویش و نیمه دیگر ماست رهبری می‌کند ...^۱

این‌ها سخنانی است که فیلسوف بزرگ، افلاطون، بر زبان یکسی از حاضران در مهمانی جاری می‌کند و محاوره جذاب خود را به پیش می‌برد — محاوره‌ای که در تاریخ تفکر انسان درباره موضوع عشق تأثیری بی‌بدیل داشته است.

البته افلاطون نه اولین کسی بود که به موضوع عشق می‌پرداخت و نه قرار بود آخرین باشد، و صدالبته تنها فیلسوفان هم نبوده‌اند که پا به این عرصه گذاشته‌اند؛ علاوه بر فیلسوفان، که درباره عشق مفهوم‌سازی کرده‌اند و سخنان مهمی گفته‌اند، سایر متفکران

---

۱. مهمانی، ۱۹۳، در دوره آثار افلاطون، ترجمه محمدحسن لطفی و رضا کاویانی، جلد اول، چاپ سوم، تهران، خوارزمی، ۱۳۸۰.

هشت عشق: چند رویکرد به یک مفهوم

و نیز دانشمندان هم در این باره بسیار گفته‌اند و نظریه‌پردازی کرده‌اند.

اما عشق پدیده‌ای نیست که فقط طالب اذهان مفهوم‌ساز و نظریه‌پرداز باشد؛ عشق ماجرایی است که آثارش در ملموس‌ترین بخش‌های حیات بشری آشکار است و با همهٔ پنهانی‌اش از پیداگری چیزها برای آدمی است. به راستی، آیا می‌شود «انسان»‌ی را یافت که زمانی درگیر این ماجرا نشده یا دست‌کم با این پدیده اندک آشنایی حاصل نکرده باشد؟

باری، کتاب حاضر دربارهٔ «عشق» است؛ گذشته از اهمیت زیاد این مفهوم و موضوعیت داشتن خود آن، نسبت مفهوم عشق با مفهوم دوستی اقتضا می‌کرد تا پس از کتاب دوستی: چند رویکرد به یک مفهوم کتابی هم دربارهٔ عشق تدوین شود تا ضمن ایضاح مفهوم عشق برخی مباحث طرح شده در دوستی را هم روشن‌تر کند و به معنایی مکمل آن کتاب باشد. مقاله‌های مندرج در کتاب پیش‌رو نوعاً مشابه مقاله‌های کتاب دوستی هستند و هر دو کتاب ساختاری کمایش یکسان دارند، با این تفاوت که عشق مشتمل بر مقاله‌ای از منظر جامعه‌شناسی هم هست؛ همچنین، نحوه تدوین مقاله‌ها تغییر کرده و کتاب با مقاله‌های خوشخوان‌تر آغاز شده است.

مقالاتی مندرج در کتاب حاضر را، مثل کتاب‌های حکمت: چند رویکرد به یک مفهوم و دوستی: چند رویکرد به یک مفهوم، می‌توان به تناسب ذوق و علاقه به هر ترتیبی خواند و حتی از خواندن برخی از آن‌ها صرف نظر کرد. این مقاله‌ها، که مشخصات کتاب‌شناختی مآخذشان جدا‌جدا در جای خود خواهد آمد، مناسب با هدفی که از انتخاب و تدوین آن‌ها مدنظر بوده، نسبتاً تخصصی‌اند و

پیشگفتار نه

خواندن‌شان قدری تأمل و حوصله می‌طلبد. با این حال، گمان می‌کنم که خوانندگان ساده‌تر جو و روان‌تر پسند هم از این کتاب بی‌بهره نمانند.

و در پایان، سپاس‌گزارم از دوستان و همکاران گرامی‌ام که در ترجمه مقاله‌ها مرا همراهی کردند: آقای دکتر مسعود صادقی (عضو هیئت علمی دانشگاه تهران) و خانم‌ها دکتر شیما بحرینی و دکتر شیرین طالقانی و دکتر مریم هاشمیان (که اگر کمک او نمی‌بود این کتاب پس از سال‌ها اکنون نیز به انجام نمی‌رسید). برای ویرایش نهایی کتاب هم از خانم زهرا عالی بسیار سپاس‌گزارم.

۰۲۰۴

اردیبهشت ۱۳۹۷

عشق از منظر روان‌شناسی^۱

عشق را، مثل عشق به اعضای خانواده، ظاهراً بیش‌تر انسان‌ها در طول زندگی‌شان تجربه می‌کنند. حتی عشق رماناتیک نیز کمابیش رایج است و بیش‌تر پژوهش‌ها و نظریه‌ها درباره عشق بر این نوع عشق متمرکز بوده است. ارزشی که یک فرهنگ به عشق رماناتیک می‌دهد بسته به جهت‌گیری فردگرایانه یا جمع‌گرایانه آن فرهنگ متفاوت است. با این حال، مطالعات انسان‌شناسی نشان می‌دهد که شکلی از عشق رماناتیک تقریباً در همه فرهنگ‌های مورد بررسی قابل تشخیص است. همچنین یک مطالعه نظاممند فراملی که اخیراً در ژاپن و روسیه و ایالات متحده انجام یافته است نشان می‌دهد اکثر دانشجویان طبق گزارش خودشان در دوره‌ای «عاشق» بوده‌اند. سرانجام اینکه عشق رماناتیک ظاهراً خیلی زود شروع می‌شود. بنا بر مطالعه‌ای که در مورد دانش‌آموزانی از قومیت‌های مختلف در هاوایی انجام شده است، میزان عشق پرشور و حرارت بین بچه‌های چهار و پنج ساله همان‌قدر بالاست که بین هجده‌ساله‌ها.

پژوهش نظاممند درباره عشق را در وهله اول روان‌شناسان اجتماعی در امریکای شمالی انجام دادند. این پژوهش‌ها که در اصل

1. Arthur Aron, "Love", in *Encyclopedia of Psychology*, editor in chief: Alan Kazdin, American Psychological Association, Oxford University Press, 2000.

در دهه ۱۹۸۰ شروع شد بیشتر شامل عشق رمانتیک بین ناهمجنس‌خواهان بود. پیشگام این پژوهش‌ها اثری مهم در روان‌شناسی اجتماعی بود که ابتدا در اوایل دهه ۱۹۶۰ منتشر شد و می‌توان آن را در چهار عنوان اصلی تنظیم کرد: (الف) مراد از عشق چیست؟، (ب) انواع عشق، (پ) تفاوت‌ها بین عشق و مفاهیم مرتبط، (ت) نظریه عشق. پژوهش‌های پراکنده‌ای نیز درباره عناوین دیگر صورت گرفته است مثل ارتباط شخصیت و عشق، پدیدار عشق در حیوانات، نقش عشق به عنوان عاطفه. سرانجام اینکه پژوهش‌های زیادی وجود دارد درباره رابطه بین جاذبه رمانتیک و عاشق شدن که عموماً تحت عنوان جاذبه بررسی می‌شود.

مراد از عشق چیست؟

بورلی فر¹، روان‌شناس اجتماعی کانادایی، از دانشجویان خواست تا هر آن ویژگی را که می‌توانند درباره عشق در ظرف سه دقیقه به تصور درآورند فهرست کنند. سپس ۶۸ ویژگی متمایز تشخیص داد که بیش از یک نفر آن‌ها را فهرست کرده بود. گروه دیگری از دانشجویان را نیز واداشت تا ارزیابی کنند که هر یک از آن ویژگی‌ها چه اندازه برای مفهوم عشق محوریت دارد. فر در سلسله پژوهش‌هایی که با استفاده از این شیوه انجام داد و پژوهش‌های دیگری که مستلزم به کارگیری حافظه و کنش‌های زبانی بود نشان داد که مفهوم عشق ساختار الگووار روشی (a clear prototype structure) دارد. این بدین معناست که برخی ویژگی‌ها همواره محوری‌اند و بعضی دیگر همواره جنبی، و افراد از این الگو استفاده می‌کنند تا مشخص

1. Beverly Fehr, 1988.

کنند چه نوع رابطه خاصی را باید مستضمن عشق نگریست و چه رابطه‌ای را باید در پژوهش‌های دیگری که هم در مورد دانشجویان و هم در مورد سایر اقشار جامعه به عمل آمده یافته‌های فر هم در امریکا و هم در بخش‌های دیگر جهان تکرار شده است.

تحلیل ناظر به عامل (factor analysis) از ۶۸ ویژگی مورد نظر فر^۱ سه جنبه اساسی را آشکار کرد که پژوهشگران آن‌ها را چنین نامیده‌اند:

الف) صمیمیت، که عمدتاً شامل ویژگی‌های اصلی عشق است، مانند احساس آزادی برای صحبت کردن درباره همه چیز و صداقت و گشودگی و فهم؛

ب) تعهد، که شامل ویژگی‌هایی است با محوریت میانی، مانند پایبندی و مراقبت و تعهد و مقدم داشتن دیگران و از خودگذشتگی؛

پ) اشتیاق، که عمدتاً شامل ویژگی‌های جنبی است، مانند شادی و شور و هیجان و افزایش ضربان قلب و جاذبه جنسی و شوق جنسی.

این سه جنبه تقریباً مطابق با سه مؤلفه عشق در نظریه سه‌جانبه عشق رابرт استرنبرگ^۲ است که مبتنی بر بررسی شیوه کاربرد مفهوم عشق در متون علمی است.

انواع عشق
پژوهشگران نوعاً میان عشق رماناتیک و انواع دیگر عشق (مثلًاً والدین - فرزند، دوستی) تمایز نهاده‌اند و همان‌طور که پیش‌تر ذکر

1. Aron and Westbay, 1996.

2. Robert Sternberg, 1986.

شد عمدتاً بر عشق رمانتیک تمرکز کرده‌اند. این برشید و الین هتفیلد [والستر]، دو روان‌شناس اجتماعی، در اثری پیشگام درباره عشق تمایزی بسیار مفید نهاده‌اند بین عشق شورمندانه (passionate love)، یعنی «حالت اشتیاق شدید به اتحاد با دیگری»^۱، و عشق غمخوارانه (compassionate love) یعنی «مهر و محبتی که به کسانی احساس می‌کنیم که زندگی مان عمیقاً به آن‌ها پیوند خورده است». نوعاً، عشق شورمندانه در سطحی بالا آغاز می‌شود و به تدریج طی زمان به رابطه تنزل پیدا می‌کند، در حالی که عشق غمخوارانه به تدریج با گذر زمان ممکن است افزایش یابد. البته مطالعات متعدد نشان داده‌اند که این الگو کمابیش متغیر است، و برای برخی افراد عشق شورمندانه ممکن است حتی چند دهه بعد از ازدواج در سطحی بسیار بالا باقی بماند.

نوع‌شناسی مؤثر دیگر از عشق، که با تجارب و رفتارهای ارتباطی متنوع مرتبط بوده، طرحی است که در اصل جان الن لی^۲ جامعه‌شناس مطرح کرد و دو روان‌شناس به نام کلاید و سوزان هندریک^۳ آن را به طور کامل تری بسط دادند (از جمله اینکه مقیاسی برای اندازه‌گیری گرایش‌های عاشقانه طراحی کردند که بسیار مورد استفاده قرار گرفته است). این طرح بین شش گونه عشق تفاوت می‌گذارد: اروس (eros — عشق شورمندانه و رمانتیک)، لودوس (ludus — عشق عشه‌گرانه بازیگوشانه)، استورج (storge — عشق دوستانه)، مانیا (mania — عشق توأم با وابستگی و انحصار طلبی)، پراگما (pragma — عشق عملی مبنی بر داد و ستد متقابل)، آگاپه (agape — عشق فداکارانه کاملاً دهنده).

1. Hatfield and Walster, 1978, p. 9.

2. John Alan Lee, 1977.

3. Clyde and Susan Hendrick, 1986.